

The Unfamiliarity and the Resistance against Mosques Construction in Northern Areas of Thailand

Pakawadee Suphunchitwana

Ph.D. (Political Science), Thammasat University
Political Science Faculty, Ramkhamhaeng University
Pakawadee27@gmail.com

3

Abstract

The global contexts have shown news about violation in Muslims areas, Muslim countries or Muslim religious places leading to an academic explanation as Islamophobia which is similar to violation and resistance against mosques construction in some areas in Thailand that is also described as Islamophobia as well; however, that explanation cannot cover areas with no violation and resistance pictures. The study of community and resistance against mosques construction in the Northern parts of Thailand aims to answer the question, i.e. why the community reacts differently to mosques construction? The researcher compared the areas with resistance against mosques construction and the areas without resistance against mosques construction in the Northern parts of Thailand to study the context of interaction and mechanism in the areas where mosques were built after the incident of September 11, 2011

ปีที่ 24
ฉบับที่ 2
พ.ค.
-
ส.ค.
2561

covering 4 areas that is Wieng Pa Pao District of Chiang Rai Province; Muang District of Nan Province; Mae Sai District of Chiang Rai Province and Mae La Noi District of Mae Hong Son Province. It was found that the important factor for people in the community who join the resistance against mosques construction in the area was not “Islamophobia” because what was found in the areas with resistance against mosques construction and the areas without resistance against mosques construction in the Northern parts of Thailand was the unfamiliarity of seeing Muslims in the community. There were some evidences of showing unfamiliarity of Muslims in the area with resistance against mosques construction, for example, there was no evidence of Muslim culture or Muslims in those areas and that led to fear and worry about the future and changes of people in the community. On the other hand, the areas without resistance against mosques construction showed obvious familiarity of Muslims establishment in the area not only through acknowledgement of their existence but also through community help like volunteers in festivals, trades and having areas for cultural exchange which would support co-existence of different cultures and religions to live together harmoniously.

Keywords: resistance mosque construction,
Islamophobia, Unfamiliarity

ความไม่คุ้นเคยกับการต่อต้านการสร้างมัสยิด ในพื้นที่ภาคเหนือของไทย

ผกาวดี สุพรรณจิตwana
รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Pakawadee27@gmail.com

5

บทคัดย่อ

ในขณะที่บริบทสังคมโลกปรากฏข่าวความรุนแรงในพื้นที่หรือในกลุ่มประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม และปรากฏข่าวการต่อต้านคนหรือศาสนสถานของชาวมุสลิมเกิดขึ้นเป็นอย่างมาก จนมีคำอธิบายจากแวดวงวิชาการว่าเป็นอาการเกลียดกลัวศาสนาอิสลาม ซึ่งไม่ต่างจากปรากฏการณ์การต่อต้านการสร้างมัสยิดในหลายพื้นที่ของประเทศไทยที่ถูกอธิบายด้วยแนวคิดของการเกลียดกลัวศาสนาอิสลามเช่นเดียวกันแต่คำอธิบายดังกล่าวไม่ครอบคลุมถึงพื้นที่ที่ไม่ปรากฏภาพการต่อต้าน การศึกษาชุมชนและการต่อต้านการสร้างมัสยิดในพื้นที่ ภาคเหนือมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบคำถามว่าทำไมชุมชนจึงตอบสนองต่อการสร้างมัสยิดต่างกัน ผู้ศึกษาจึงได้ทำการเปรียบเทียบพื้นที่ที่มีการต่อต้านและไม่มีการต่อต้านการก่อสร้างมัสยิดในพื้นที่ภาคเหนือ เพื่อศึกษาบริบท ปฏิสัมพันธ์และกลไกภายในชุมชนที่มีการก่อสร้างมัสยิดในช่วงเวลาหลังเหตุการณ์ 11 กันยายน

ปีที่ 24
ฉบับที่ 2
พ.ศ.
-
ส.ศ.
2561

2554 จำนวน 4 พื้นที่คือ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัด เชียงราย อำเภอเมืองน่าน อำเภอแม่สายจังหวัด เชียงราย และ อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ข้อค้นพบของการศึกษาพบว่าปัจจัยสำคัญของการเข้าร่วมต่อต้านการสร้างมัสยิดของชาวบ้านในชุมชนมีข้ออาการของ “ความเกลียดกลัวคนมุสลิมหรือศาสนาอิสลาม” เพราะความแตกต่างประการสำคัญที่พบในพื้นที่ที่มีการต่อต้านการสร้างมัสยิดและพื้นที่ที่ไม่มีการต่อต้านการสร้างมัสยิด และคือความไม่คุ้นเคยความคุ้นเคยต่อการปรากฏของคนมุสลิมในพื้นที่ ในขณะที่ในพื้นที่ที่ต่อต้านการสร้างมัสยิดได้ปรากฏร่องรอยของความไม่คุ้นเคยอย่างสำคัญ อาทิ การไม่ปรากฏของวัฒนธรรมอิสลามหรือการปราศจากคนมุสลิมในพื้นที่ที่มีการต่อต้านมาก่อน อันนำมาซึ่งความไม่เข้าใจ กลัวและกังวลถึงความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของตนเองและชุมชนที่จะเกิดขึ้น พื้นที่ที่ไม่มีการต่อต้านการสร้างมัสยิดก็ฉายภาพความคุ้นเคยต่อการดำรงอยู่ของคนมุสลิมอย่างชัดเจน ความคุ้นเคยไม่ใช่เพียงการรู้จักแต่เป็นการถักทอสานสายใยในชุมชนผ่านการช่วยเหลือ การทำงานชุมชนทั้งเป็นงานเทศกาลและช่วยเหลือแบบอุทิศตนเป็นอาสาสมัครชุมชน ตลอดจนค้าขายค้าขายร่วมกันมาอย่างยาวนาน และการเปิดพื้นที่เพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมระหว่างกันจะสนับสนุนการอยู่ร่วมกันของศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้

คำสำคัญ: การต่อต้าน การสร้างมัสยิด ความเกลียดกลัวอิสลาม ความไม่คุ้นเคย

บทนำ

ประเด็นการต่อต้านการสร้างมัสยิดที่ปรากฏขึ้นในหลายประเทศทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ (Allievi, 2010) แสดงถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันท่ามกลางข้อเท็จจริงที่ว่าผู้อพยพที่เป็นชาวมุสลิมย้ายถิ่นทั้งในแง่ของการหลีกเลี่ยงภัยสงครามและการแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า โดยความคาดหวังว่าจะสามารถรักษาสถิติความเชื่อของตนเองไว้ได้ การต่อต้านดูเหมือนจะกระจายตัวไปในหลายพื้นที่ในยุโรปและที่อื่น ในประเทศไทยก็เริ่มปรากฏภาพข่าวที่บางชุมชนต่อต้านการสร้างมัสยิดในชุมชนของตนเอง ขณะเดียวกันในบางพื้นที่ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่มีการต่อต้านก็ยังสามารถสร้างมัสยิดได้โดยปราศจากปัญหาใดๆ การต่อต้านการสร้างมัสยิดในฐานะสถานที่ถูกนำมาเชื่อมโยงกับการไม่ยอมรับ “คนมุสลิม” ใช้การอธิบายผ่านแนวคิดเรื่องความเกลียดกลัวศาสนาอิสลาม (Islamophobia) โดยจะสามารถพบการเสนอข่าวที่เรียงร้อยประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุคคล กลุ่มคน เป็นเรื่องเดียวกันกับการต่อต้านการปรากฏของ “สถานที่” ขณะเดียวกันกับปรากฏข่าวว่า คนในพื้นที่เหล่านั้นได้เปิดพื้นที่ของตนเองยอมรับผู้อพยพต่างวัฒนธรรมให้เข้ามาอยู่อาศัยในฐานะพลเมือง แต่เมื่อเกิดปัญหาเรื่องวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน ประเด็นการหาคำตอบกลับไปไกลกว่าการหาวิธีที่จะอยู่ร่วมกัน เช่น ข่าวการถกเถียงเรื่องนักเรียนมัธยมในเมือง ทางเหนือของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ Therwil (BBC, 2016) ต่อประเด็นที่นักเรียนไม่ยอมจับมือกับครูสตรีของโรงเรียนเนื่องจากผิดหลักศาสนาของพวกเขา เมื่อช่วงเดือนเมษายน 2559 ได้ทำให้เกิดคำถามที่ท้าทายต่อสังคมที่มีความหลากหลายว่า “ความสามารถของสังคมจะสามารถรองรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเช่นนี้ได้อย่างไร” อย่างไรก็ตาม หากมองย้อนกลับในประวัติศาสตร์ของสวิตเซอร์แลนด์ในช่วงเวลาไม่ถึง 10 ปี ก็จะพบว่าประเด็นเรื่องนี้อาจไม่ใช่ปรากฏการณ์แรก เพราะเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2552 (ค.ศ. 2009) ชาวสวิสเซอร์แลนด์ร้อยละ 57.5 จากจำนวนผู้มีสิทธิมาลงประชามติทั้งหมดร้อยละ 53.4 ได้ลงประชามติเห็นชอบต่อการห้ามสร้างหออาซาน (Minaret)

ทั่วทั้งประเทศ (Dodd, 2015) ประเด็นดังกล่าวแสดงถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันท่ามกลางข้อเท็จจริงที่ว่า มีผู้อพยพที่เป็นชาวมุสลิมย้ายถิ่นเข้าไปอาศัยในยุโรปมากขึ้นเรื่อยๆ พร้อมกับการปรากฏสัญญาณของศาสนาอิสลามในพื้นที่สาธารณะของยุโรป ในการศึกษาของอัลลีเอวี (Allievi, 2010) แสดงให้เห็นว่าปัญหาที่แท้จริงในความขัดแย้งของการต่อต้านการสร้างมัสยิดในยุโรปเป็นเพียงอาการแสดง (symptom) และความเจ็บป่วย (illness) คืออิสลาม สิ่งที่อัลลีเอวีกล่าวถึงไม่ได้เน้นว่าสาเหตุของการกลัวยุโรปคนแปลกหน้าหรือกลัวอิสลาม ซึ่งได้แสดงอาการออกมาด้วยการต่อต้านอัตลักษณ์อิสลามที่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะนั้น เป็นผลมาจากจินตภาพที่ชาวตะวันตกมีต่อผู้นับถือศาสนาอิสลามและผู้นับถือศาสนาอิสลามมีต่อตะวันตกในเวลาเดียวกัน ขณะที่นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งมองว่าการต่อต้านการสร้างหออาซานหรือการต่อต้านการคลุมหน้าของสตรีอิสลามนั้นเกิดจากการเกลียดกลัวอิสลาม (Orakzai, 2016)

ในกรณีเดียวกันนี้ ดอดด์ (Dodd, 2015) ให้ความเห็นว่าการที่ประชาชนเห็นชอบให้มีการห้ามสร้างหออาซานในสวิตเซอร์แลนด์ สะท้อนปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมภายในของสังคมสวิส นั่นคือพวกเขามีความเข้าใจในเรื่องที่รัฐแยกออกจากศาสนาต่างกันในแต่ละวัฒนธรรมและภาษา โดยชาวสวิสที่พูดภาษาฝรั่งเศส ซึ่งมีบุคลิกภาพแบบสุภาพ กระตือรือร้น อยู่ในวัยหนุ่ม อ้วนท้วน สดใส หล่อ ว่าง และมีเสรีภาพ พวกเขามองประชามติไม่เห็นด้วยกับการห้ามดังกล่าว ขณะที่ชาวสวิสที่พูดภาษาเยอรมัน ซึ่งมีบุคลิก แข็งแรง รุนแรง กระตือรือร้น สุขภาพดี เสียงดัง กล้าหาญและเปลี่ยนแปลงยาก กลับมีแนวโน้มสนับสนุนการห้ามสร้างหออาซาน (Dodd, 2015) ซึ่งกล่าวได้ว่าบริบทเดิมของสังคมที่ต้องเผชิญหน้ากับ “คนอื่น” ที่มีวัฒนธรรมและความเชื่อที่แตกต่างออกไป อาจส่งผลต่อการตัดสินใจหรือวิธีการรับมือกับปัญหาไม่เหมือนกัน อันทำให้งานของดอดด์มีความแตกต่างจากนักวิชาการกลุ่มอื่นๆ ที่อธิบายภาพการต่อต้านด้วยเหตุผลเพียงมิติเดียวสำหรับประเทศไทยที่ความวิตกกังวลกับความแตกต่างได้การก่อตัว

ในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีการย้ายถิ่นของชาวมุสลิมหรือประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามไปอาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่ไม่มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามอยู่เดิมหรือมีอยู่แต่เพียงจำนวนน้อย เมื่อ “มัสยิด” ปรากฏขึ้นในฐานะศาสนสถานที่จะรองรับการปฏิบัติศาสนากิจในถิ่นฐานใหม่ของชาวมุสลิม จึงทำให้ความวิตกกังวลต่อความแตกต่างปรากฏชัดขึ้นในรูปของการต่อต้านการสร้างมัสยิด ดังเช่นในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน เชียงใหม่ เชียงราย และล่าสุดคือมุกดาหาร ซึ่งนักวิชาการได้อธิบายเหตุแห่งการต่อต้านว่าเป็นปรากฏการณ์ของ “ความเกลียดกลัวอิสลาม” (ประชาไท, 2559 และประชาธรรม, 2558) และมีการอธิบายว่า “กระแสจากภายนอก” ชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญของการไม่ยอมรับให้มีการก่อสร้างมัสยิด แต่การอธิบายด้วยแนวคิดทำนองนี้กลับไม่สามารถอธิบายการเกิดขึ้นของมัสยิดในพื้นที่อื่นๆ อาทิ แม่ฮ่องสอน บางหมู่บ้านในจังหวัดเชียงรายได้ โดยอาศัยคำอธิบายของดอดด์ เกี่ยวกับบริบททางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภาษาของชาวสวิส ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจลงประชามติรับหรือไม่รับการห้ามสร้างหออาซาน ย่อมสามารถเป็นแนวทางให้กับการศึกษาความแตกต่างของการยินยอมให้สร้างมัสยิดหรือการต่อต้านไม่ให้สร้างมัสยิดในพื้นที่ภาคเหนือของไทยได้ ด้วยเหตุนี้คำถามหลักของการศึกษาจึงกำหนดได้ว่า ชุมชนในพื้นที่ศึกษามีบริบท เงื่อนไขหรือประวัติศาสตร์ ความเป็นมาอย่างไร และมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนอย่างไร ทำไมจึงมีการตอบสนองต่อการเกิดขึ้นของมัสยิดแตกต่างกัน และรวมถึงคำถามที่ว่าชุมชนนั้นๆ มีความสามารถในการรองรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ด้วยเงื่อนไขอะไร ซึ่งจะแสดงถึงเงื่อนไขในการอยู่ร่วมกันของคนที่แตกต่างกัน

บริบทพื้นที่และการปรากฏของมัสยิด

ในส่วนนี้กล่าวถึงพื้นที่สองกลุ่มชุมชน กลุ่มแรกเป็นชุมชนที่มีการต่อต้านการสร้างมัสยิด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คนดั้งเดิมมีความไม่คุ้นเคยกับการปรากฏตัวของชาวมุสลิมในฐานะสมาชิกชุมชน ได้แก่ บ้านบุพผาราม อำเภอภูเพียง

จังหวัดน่าน และบ้านแม่ชะจาน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ขณะที่อีกกลุ่มเป็นชุมชนที่มีความคุ้นเคยกับชาวมุสลิมที่เป็นสมาชิกในชุมชน ได้แก่ พื้นที่ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และอำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. ความไม่คุ้นเคย

พื้นที่ที่ปรากฏการต่อต้านการสร้างมัสยิด 2 พื้นที่คือหมู่บ้านบุพผาราม อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน และบ้านแม่ชะจาน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ซึ่งไม่มีความคุ้นเคยกับการปรากฏตัวของชาวมุสลิมในฐานะสมาชิกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเชิงจำนวนประชากร การแสดงออกซึ่งวัฒนธรรม ความเชื่อ ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมใดๆ ก่อนการขออนุมัติสร้างมัสยิด

1.1 จังหวัดน่าน อำเภอภูเพียง

อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดน่าน โดยแยกตัวออกจากอำเภอเมืองน่านและมีสถานะเป็นอำเภอเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2550 แบ่งการปกครองออกเป็น 7 ตำบล ได้แก่ ตำบลม่วงตึ๊ด ตำบลนาบึง ตำบลน้ำแก่น (พื้นที่การสร้างมัสยิด) ตำบลน้ำเกีฮ่วน (พื้นที่ที่สองของการสร้างมัสยิด) ตำบลเมืองจัน ตำบลทำนาว และตำบลฝายแก้ว

ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดน่าน ระบุว่าจังหวัดน่านมีประวัติศาสตร์ยาวนานมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 อย่างไรก็ตาม ในหนังสือมุลศานา ฉบับเมืองสุโขทัยได้กล่าวถึงพุทธศาสนาในล้านนามี 16 นิภายดั้งเดิม เมืองน่านก็มีพระพุทธศาสนานิกายเมืองนครน่าน (พระชยานันทมุนี, 2559) พุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ก็ไม่เคยขาดหายไปจากเมืองน่านโดยเฉพาะเมื่อต้องตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรสุโขทัย เพราะสุโขทัยได้ส่งพระสยามภู เป็นสมณทูตจากลังกามาเป็นหลักเผยแผ่พุทธศาสนาในเมืองน่าน (พระชยานันทมุนี, 2559) นอกจากนี้องค์พระบรมราชทูตแช่แห่ง พระราชดุษฎีเมืองน่านก็เกิดขึ้นจากแรงศรัทธาที่สุโขทัยและเมืองน่านในการร่วมกันสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวนาราม) ที่

สุโขทัย และเมื่อเดินทางกลับเมืองน่าน พระมหาธรรมราชาลิไทยได้พระราชทาน พระธาตุ 7 องค์ พระพิมพ์ทองคำ 20 องค์ พระพิมพ์เงิน 20 องค์ ซึ่งเป็น เหตุแห่งการสร้างพระธาตุแช่แห้งนั่นเอง และเมื่อสยามเข้าสู่ยุคการปกครอง สมัยใหม่เมืองน่านก็เข้าร่วมเป็นหนึ่งในประเทศสยามและรับการปกครอง ของสยามมาจนปัจจุบัน

เมืองน่านเคยมีประวัติศาสตร์การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเดิมกับความเชื่ออื่นตั้งแต่การเปลี่ยนจากการนับถือผีมาเป็นพุทธศาสนา แต่ในเวลา ที่พุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลแทนการนับถือผีนั้น พุทธศาสนาสามารถกลมกลืน กับความเชื่อเดิม ดังที่พบว่า แม้ชาวเมืองน่านจะศรัทธาต่อพุทธศาสนาแต่ ยังมีความเชื่อและนับถือผีอยู่ (ชูศักดิ์ วิทยากัด, 2546) ต่อมาชาวน่านได้ รับรู้ศาสนาอื่นอีกครั้งเมื่อมิชชันนารีเดินทางเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนา โดยคณะมิชชันนารีเพรสไบทีเรียนอเมริกัน เริ่มจากการมาถึงของศาสนาจารย์ เดเนียล แมคกิลวารี (Dr. Daniel McGilvary) ในปี พ.ศ.2415 และ “ด็อกเตอร์ และนางพีเพิลส์” (DR.and Mrs.Peoples) ในปี 2437 (ชูศักดิ์ วิทยากัด, 2546) โดยพบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีประชาชนเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ เนื่องจากเห็นว่าพวกมิชชันนารีเข้ามาช่วยเหลือทั้งในแง่การศึกษา การรักษา โรคและการช่วยเหลือไม่ให้ถูกเกณฑ์แรงงานอีกด้วย แต่การพยายามของ มิชชันนารีที่จะให้สังคมเป็นสังคมคริสตนั้นไม่สามารถทำได้เต็มที่นัก เพราะ รัฐบาลสยามต้องการให้การพัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้นต้องอยู่บนพื้นฐานสังคม และวัฒนธรรมตามอุดมการณ์พุทธศาสนา ทำให้มิชชันนารีต้องปรับตัวโดย การตั้งโรงเรียนและมีการสอนภาษาไทยด้วย (ชูศักดิ์ วิทยากัด, 2546) สภาพ ดังกล่าวจึงเป็นการจัดการกับความเป็นอื่นที่เข้ามาในชุมชนน่านเป็นครั้งแรก แต่การจัดการดังกล่าวมาโดยรัฐที่ต้องการให้ประชาชนมีอัตลักษณ์พุทธศาสนา ดำรงไว้ ขณะที่ตัวชาวน่านเองมีลักษณะของการพิจารณาผ่านสิ่งที่ได้รับจาก ภายนอกกว่าเป็นประโยชน์และสามารถอยู่ร่วมกับความเชื่อเดิมได้โดยไม่รู้สึก แปลกแยกไป อย่างไรก็ตาม คนน่านก็มีประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชาติพันธุ์ เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของชาวมุขบ้านห้วยปุก

ชุมชนไทลื้อและชุมชนบ้านหลวงเป็นต้น ดังนั้น คนน่านมีความผูกพันกับพุทธศาสนา แต่ก็ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่สามารถเข้าได้กับความเชื่อดั้งเดิม ขณะเดียวกันเมื่อเผชิญหน้ากับความรู้สึกว่าอัตลักษณ์ของตนอาจไม่สามารถส่งต่อได้ พวกเขาก็มีประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์และประเพณี แม้ว่าจะเป็น การต่อสู้กับรัฐไทยก็ตาม

ในการปฏิบัติศาสนกิจของชาวมุสลิมในจังหวัดน่าน นอกจากการปฏิบัติในพื้นที่อยู่อาศัยส่วนตัวแล้วก็จะเดินทางไปยังพื้นที่ใกล้เคียงที่มีมัสยิด เช่น อำเภอเด่นชัย ซึ่งทำให้เกิดความไม่สะดวกทั้งในแง่ระยะทางและค่าใช้จ่าย ชาวมุสลิมในจังหวัดน่านเคยมีการเช่าพื้นที่บ้านพักอาศัยเพื่อจัดทำเป็นพื้นที่ให้ชาวมุสลิมมาปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันในลักษณะของ “บาแล” โดยดำเนินการต่อเนื่องอยู่ระยะหนึ่งจนประสบปัญหาเรื่องการดูแลและค่าใช้จ่ายจึงได้ยุติไป ต่อมามีความพยายามก่อสร้างมัสยิดในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งเริ่มต้นเมื่อสิบบุรุษในจังหวัดน่านได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากมัสยิดจากจังหวัดลำปางในการจัดหาพื้นที่และก่อสร้าง จึงเป็นที่มาของการจัดซื้อพื้นที่ที่ตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง เพื่อใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างมัสยิดหลังแรกในจังหวัดน่านขึ้น โดยยื่นขออนุมัติการจัดตั้งมัสยิดจากคณะกรรมการอิสลามกลางแห่งประเทศไทยเนื่องจากน่านยังไม่มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ดังนั้นคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเชียงรายจึงเป็นผู้พิจารณาอนุมัติการจัดตั้งมัสยิด และยื่นแบบขออนุมัติก่อสร้างกับองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

1.2 จังหวัดเชียงราย อำเภอเวียงป่าเป้า

อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงรายเป็นชุมชนในที่ลุ่มแม่น้ำลาวซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่บ้านขุนลาว ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่สำคัญที่อาศัยอยู่หลายกลุ่ม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2548) คือ “คนเมือง” หรือไทยวน/ไทยโยน ซึ่งส่วนใหญ่อพยพมาจากลำปาง มีวัฒนธรรมและภาษาแบบล้านนา “ไทยลื้อ” คือกลุ่มชนที่อพยพมาจากเชียงตุงพม่าและสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน

ประเทศจีนที่ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้าจะมีไท้อาศัยปะปนกับคนเมือง “ไทยใหญ่” ซึ่งเรียกตัวเองว่า “ไต” แต่จะถูกคนเมืองเรียกว่า “เงี้ยว” คนพม่า เรียกว่า “ฉาน” ไทยใหญ่นำถิ่นฐานเข้ามาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 “อีโก้” หรืออาซาเดิม ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตดอยแม่สลอง จังหวัดเชียงใหม่ เพ็งย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มแม่น้ำลาวเมื่อมี พ.ศ. 2508 “ปาปากะญอ” มีประวัติศาสตร์ว่าได้ถูกทางการส่งเข้ามาอยู่ในบริเวณอำเภอแม่สรวยกว่า 200 ปีแล้ว (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2548) “มูเซอ” หรือลาหู่ อพยพจากจีนเข้ามาอยู่แคว้นกึ่งสูงของพม่าหลายชั่วอายุคนแล้ว และในปี พ.ศ. 2423 ได้อพยพหนีการปราบปรามของทางการพม่าเข้ามาอยู่เขตดอยตุงของไทย และหลังจากนั้นจึงเคลื่อนย้ายลงมาลุ่มแม่น้ำลาว “ม้ง” ไม่พบการอาศัยอยู่เป็นชุมชนแต่กระจายตัวอยู่ทั่วไป “จีนฮ่อ” ซึ่งเป็นกองทัพที่ 9 กองพลที่ 5 หรือ กองพลที่ 95 ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายตามที่สูงต่างๆ ซึ่งเมื่อมีการตั้งถิ่นฐานที่ใดก็มีมีความเจริญมากขึ้นเพราะเป็นกลุ่มคนที่ผลิตชาและเป็นผู้ส่งออกมีแนวโน้มขยายตัวสูงมาก และ “กระเหรี่ยง” ซึ่งอพยพมาจากพม่าและมีการเคลื่อนย้ายบ่อยมาก

มีข้อมูลว่า ความเชื่อดั้งเดิมของคนในพื้นที่เป็นความเชื่อเรื่องผีที่มีหลายระดับ มีการผสมกลมกลืนระหว่างผีกับพุทธศาสนา โดยเฉพาะที่ตำบลแม่ชะจานวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน และด้วยที่ตำบลแม่กาหลงมีศูนย์พัฒนาศิลปกรรมเชิงกาหลง ชาวพุทธจำนวนหนึ่งจึงนิยมไปปฏิบัติกรรมฐานที่นั่นแต่ความศรัทธาว่าในชุมชนของตัวเองยังคงมั่นคงเช่นเดิม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2548; มาลี ไพรสันและคณะ, 2549) จึงกล่าวได้ว่า ตำบลแม่ชะจานซึ่งเป็นพื้นที่ที่ก่อสร้างมัสยิด มีประสบการณ์ยอมรับความเชื่ออื่นบนฐานที่ความเชื่อใหม่ไม่ได้ลบล้างวิถีดั้งเดิมของตัวเอง สามารถกลมกลืนและปฏิบัติไปด้วยกันได้ ทั้งยังสามารถเลือกลักษณะกิจกรรมได้ตามที่ชุมชนให้ความหมายได้ด้วยตนเอง

จากการบอกเล่าของ “พ่อหลวง” ในหมู่บ้านถึงการเริ่มรับรู้ว่าจะมีการสร้างมัสยิดเกิดขึ้น เมื่อมีชาวบ้านเห็นมีการก่อสร้างจึงไปพูดคุยเพื่อจะดูว่า

มีการเปิดรับคนงานหรือไม่ จึงได้ทราบว่าจะมีการก่อสร้างมัสยิดและนำข่าวมาแจ้งต่อพ่อหลวง หลังจากนั้นจึงได้ไปสอบถามที่องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่เพื่อยืนยัน เมื่อทราบว่าการก่อสร้างในหมู่บ้านดังกล่าวเป็นการก่อสร้างมัสยิดจริงและมีการยื่นขอก่อสร้างกับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ พ่อหลวงจึงได้เรียกประชุมประชาคมชาวบ้านเพื่อแจ้งให้ทราบว่า จะมีการก่อสร้างมัสยิดขึ้นในหมู่บ้าน ที่ประชุมได้มีมติ “ไม่ให้ก่อสร้าง” และได้ยื่นมติของประชาคมหมู่บ้านให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ จนกระทั่งทราบว่า ทางองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ไม่มีอำนาจอนุญาตการก่อสร้าง จึงได้มีการรวมตัวกันเรียกร้องกับทางราชการให้มีคำสั่งให้ยุติการก่อสร้าง

อย่างไรก็ตาม “มัสยิดอัล-บัตร์” ก็ได้ดำเนินการก่อสร้างจนแล้วเสร็จและมีการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาและให้ความรู้กับเยาวชนโดยไม่มีปัญหาของการอยู่ร่วมกัน แต่ยังคงปรากฏร่องรอยของความกังวลและการจ้องมองของชุมชน โดยพบว่าทางส่วนราชการในพื้นที่ที่จะเข้ามาตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอรวมทั้งเมื่อมีกรณีที่ประชาชนแจ้งเหตุไปยังส่วนราชการ ขณะที่อิหม่ามซึ่งประจำอยู่ที่มัสยิดพร้อมครอบครัวสามารถสร้างความคุ้นเคยกับชุมชนและพื้นที่รอบนอกชุมชนได้โดยปราศจากการกระทบกระทั่งกันแต่อย่างใด อันเป็นการยืนยันว่า การต่อต้านของตัวประชาชนในชุมชนในพื้นที่ก่อสร้างมัสยิดมิใช่ความเกลียดหรือกลัวต่อศาสนาหรือชาวมุสลิม แต่เป็นเพราะไม่คุ้นเคย ไม่รู้จัก เมื่อได้คุ้นเคยและรู้จัก การอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนาก็เกิดขึ้นได้

2. ความคุ้นเคย

ในพื้นที่ที่มีการสร้างมัสยิดหลังปี พ.ศ. 2554 และไม่ปรากฏการต่อต้านได้ศึกษาใน 2 พื้นที่คือ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลาและอำเภอมะนังน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้ง 2 แห่ง มีบริบทความหลากหลายทางวัฒนธรรมเดิมของชุมชนเป็นพื้นฐาน และมีการปรากฏตัวของคนมุสลิมที่มีบทบาทการทำงานในชุมชนจนเป็นที่ยอมรับ

2.1 จังหวัดเชียงราย อำเภอแม่สาย

แม่น้ำสาย เดิมชื่อ แม่น้ำใส และเมืองแม่สาย เดิมคือ เวียงสีตวง ขึ้นกับ แคว้นโยนกนคร ปรากฏหลักฐานตามประวัติศาสตร์ (ตำนานสิงหนวัต) เมื่อปี พ.ศ.1462 พระเจ้ามังกราช เจ้าผู้ครองแคว้นโยนกถูกขอมดำรุกราณ จึงอพยพ ราษฎรมาอยู่ริมแม่น้ำสาย ต้องส่งส่วยให้ขอมดำเป็นทองคำปีละ 4 ตวง หนักมากพินลูกเล็ก (มะตูม) จึงได้ชื่อ "เวียงสีตวง" ต่อมาพระเจ้าพรหมมหาราช พระราชโอรสของพระเจ้าพังคราช ได้เปลี่ยนชื่อเมือง "เวียงสีตวง" เป็น "เวียงพางคำ" อันหมายถึง พานคำที่ใช้ตีเชิญช้างคู่บารมีของพระองค์ขึ้นจาก น้ำของ(แม่น้ำโขง) จนสามารถกอบกู้แคว้นโยนกนคร จากขอมดำได้สำเร็จ ต่อมาเวียงพางคำ ได้เพี้ยนเป็นเวียงพางคำ คือ พื้นที่ตำบลเวียงพางคำในปัจจุบันนี้ (ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ, 2554)

ลักษณะของอำเภอแม่สายเป็นเมืองการค้าและการท่องเที่ยวเนื่องจาก เป็นเมืองชายแดนที่ติดกับประเทศพม่า มีการสันนิษฐานว่าชุมชนแม่สาย เกิดจากการอพยพคนมาจากลำพูนในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นเชื้อสายชาวยอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวนาและเชี่ยวชาญการชลประทาน ความหนาแน่นของ ชุมชนแม่สายเกิดขึ้นจากการเปิดตลาดการค้าจนได้รับการยกระดับเป็นกิ่ง อำเภอและอำเภอตามลำดับ สะพานข้ามแม่น้ำสายถูกสร้างครั้งแรกในช่วง สงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อให้กองทัพข้ามไปยึดเชียงตุงแต่ได้ถูกทำลายโดย ฝ่ายพันธมิตร จนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แม่สายเริ่มมีผู้คนอพยพมาตั้ง ถิ่นฐานมากขึ้นและกลายเป็นศูนย์กลางการค้าในบริเวณนั้น

เมื่อสืบค้นถึงความเชื่อของชาวยองหรือไทลื้อที่มาตั้งถิ่นฐานที่เมืองยอง ลำพูน ก็พบว่ามีความเชื่อในพุทธศาสนามีศูนย์กลางความเชื่ออยู่ที่วัด มีวิถี วัฒนธรรมตามต้นแบบสิบสองปันนา (ผู้จัดการออนไลน์, 2554) แต่การ เติบโตของความเป็นเมืองของแม่สายไม่ได้ผูกพันกับเรื่องของชาติพันธุ์หรือ ความเชื่อ แต่เติบโตด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองอันเกิดจากภูมิศาสตร์ ที่ตั้งของเมือง ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า แม้ผู้ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่แม่สายจะ ยึดมั่นในความเชื่อและอัตลักษณ์ของตน แต่ปฏิสัมพันธ์ของชุมชนกลับผูกโยง

กันด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองมากกว่าอัตลักษณ์เฉพาะ ดังนั้น คำกล่าวที่ว่า “คนแม่สายไม่สนใจอะไรหรอกเพราะเขาเป็นพ่อค้า เขาทำการค้าอะไรที่ไม่กระทบกับการค้าการขาย เขาจะไม่เข้าไปยุ่ง” (พระภิกษุในอำเภอแม่สาย, 2560) คำกล่าวนี้สะท้อนภาพวิถีการให้ความหมายในการจัดการกับ “การอยู่ร่วมกัน” กรณีการปรากฏของมัสยิดที่เพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ต้องยอมรับข้อเท็จจริงที่ว่าพื้นที่แม่สายมีมัสยิดเดิมตั้งอยู่มานานก่อนกระแสการต่อต้านมัสยิดในภาคเหนือจะปรากฏชัดเจนขึ้น โดยในอำเภอแม่สายเคยมีมัสยิดมาก่อนปี พ.ศ. 2554 และมีบาทเจ้าดำเนินกิจกรรมทางศาสนาเช่นเดียวกับมัสยิดอยู่หลายหลัง จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งซึ่งอาจมีส่วนให้ไม่ปรากฏการต่อต้านมัสยิดที่สร้างขึ้นใหม่ คือ “มัสยิดอาบูบรี (ฮาฟิซ)” ที่เป็นมัสยิดที่เกิดขึ้นใหม่หลังปี พ.ศ. 2554 (คุณอาชา, นามสมมติ, 2560) มีสถาปัตยกรรมที่สวยงามดำเนินกิจกรรมทั้งในฐานะศาสนสถานและสถานศึกษา ประกอบกับพื้นที่ที่ก่อสร้างมัสยิดตั้งอยู่ห่างจากชุมชนมาก การปรากฏขึ้นของมัสยิดหลังใหม่ที่เป็นโรงเรียนสอนศาสนาด้วย

2.2 จังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอแม่ลาน้อย

แม่ฮ่องสอนได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัดในปี 2453 ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวชาวไทยใหญ่ ที่มีการอพยพย้ายถิ่นมาจากมาจากชายแดนพม่าเข้ามาตั้งหลักฐานและประกอบอาชีพต่างๆ กันไป เช่น เพาะปลูก ทำไร่ ทำสวน ค้าขาย ทำไม้และค้าไม้เป็นต้น (ศักราช ฟ้าขาว, 2553) แม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันมานานนับหมื่นปี ไม่ว่าจะเป็นไทใหญ่ กะเหรี่ยง ลัวะ ลีซอ จีนฮ่อ ตองสูหรือปะโอ ม้ง กะยันหรือกะเหรี่ยงคอยาวและไท-ยวน (จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2549) ปัจจุบันจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 7 อำเภอได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอปางมะผ้า อำเภอขุนยวม อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอแม่สะเรียง อำเภอปาย และอำเภอสบเมย แต่ละอำเภอจะมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก (รัชนี้ กาลิและคณะ, 2558)

อำเภอแม่ลาน้อยเป็นอำเภอที่แยกตัวเองออกมาจากอำเภอขุนยวม ก่อนที่ชาวไทยใหญ่จะอพยพเข้ามาอาศัยเดิมเป็นที่อยู่ของชาวลัวะมาก่อน แม่ลาน้อยจึงมีลักษณะโครงสร้างประชากรคล้ายกับพื้นที่ใกล้เคียงคือแม่สะเรียงและขุนยวมซึ่งมีชาวไทยใหญ่และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อพยพเข้ามาอยู่ร่วมกัน กลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่อาศัยอยู่และทำกินอยู่บนพื้นที่สูงของไทย ซึ่งมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภาษาและการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวประกอบด้วย 9 ชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ปฏิสัมพันธ์ผ่านการค้าขาย การเดินทาง เนื่องจากตั้งอยู่บนเส้นทางเดินทางจากพม่ามายังล้านนา (รัชนี กาลิและคณะ, 2558, น. 43) การตั้งถิ่นฐานเพิ่งเริ่มเป็นชุมชนที่มีประชากรจำนวนมากขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2390 (รัชนี กาลิและคณะ, 2558, น. 51) ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวไทยใหญ่ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณอำเภอต่างๆ ของแม่ฮ่องสอนมากขึ้น รวมทั้งในพื้นที่อำเภอแม่ลาน้อยด้วย โดยกลุ่มชาตินี้นี้เข้ามาค้าขาย ติดตามญาติเข้ามา มาแสวงหาที่ทำกินและการมาทำไม้กับบริษัทบอมเบย์เบอร์มา (รัชนี กาลิและคณะ, 2558, น.70)

ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้พื้นที่ต่างๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความคุ้นเคยกับความหลากหลายและแตกต่างกันในอัตลักษณ์ต่างๆ จึงมีการเปิดรับความเชื่อและความศรัทธาอื่นได้ง่าย ดังนั้นที่การเข้ามาของศาสนาคริสต์ในอำเภอแม่ลาน้อยที่ว่า “มีคริสตชนกลุ่มหนึ่งจากหมู่บ้านฮากไม้ได้ มาขี้ช้างรับจ้างลากซุงที่หมู่บ้านป่าหมาก ได้สนทนาเรื่องศาสนา ความเชื่อของตนทำให้ลู่เสคา ไพรขจี เกิดความสนใจในศาสนาคริสต์อย่างมากและไผ่ฝั้นจะเป็นคริสตชน” (TAJ COOJ TAJ NAX , 2013) ความรู้สึกจากคำบอกเล่านี้เกิดขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2505 และเป็นต้นกำเนิดของชุมชนชาวคริสต์ในอำเภอแม่ลาน้อย ซึ่งต่อมาขยายตัวออกไปอีก 6 ครอบครัว แล้วไม่ขยายตัวอีกเลย โดยมีเหตุผลของการเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ถูกกระบุว่าอยากเข้าใจศาสนาคริสต์ให้มากขึ้น และเกิดความประทับใจที่คณพ่และครูสอนศาสนา มาเยี่ยมถึงบ้าน ขณะที่การไม่สามารถเพิ่มจำนวนคริสตชนในหมู่บ้านได้อีกเพราะปฏิบัติตามความเชื่อใหม่ไม่ได้ และไม่เห็นความแตกต่างของการทำมาหากินของทั้งสองศาสนา (TAJ COOJ TAJ NAX , 2013, น. 6)

ชุมชนมุสลิมปรากฏขึ้นในอำเภอแม่ลาน้อยเมื่อปี พ.ศ. 2501 เริ่มจากการเดินทางของครูชาวมุสลิมที่ได้รับการมอบหมายหน้าที่ให้มาเป็นครูใหญ่โรงเรียนบ้านวังคั่น จนกระทั่งในปัจจุบันมีชุมชนมุสลิมอยู่ 30 หลังคาเรือน โดยก่อนการสร้างมัสยิดหลังแรกในอำเภอแม่ลาน้อย การปฏิบัติศาสนกิจของชาวมุสลิมจะเดินทางไปอำเภอแม่สะเรียง ซึ่งอยู่ห่างไปประมาณ 20 กิโลเมตร หรือปฏิบัติที่บ้านแล ซึ่งตั้งอยู่ในบ้านของอดีตครูใหญ่ จนกระทั่งมีข้าราชการซึ่งเป็นชาวมุสลิมได้ย้ายมาปฏิบัติหน้าที่ที่อำเภอแม่ลาน้อยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงได้ริเริ่มการสร้างมัสยิดที่มีชื่อว่า “มัสยิดดาริสลาม” อยู่ในอำเภอแม่ลาน้อย (คุณอาชี, ชื่อสมมติ, 2560) แม้จะเป็นมัสยิดหลังแรกและตั้งอยู่ท่ามกลางบ้านเรือนของชาวพุทธ แต่ประชาชนโดยรอบต่างยอมรับและไม่ปรากฏทัศนคติเชิงลบต่อมัสยิดหรือชาวมุสลิมที่เข้ามาปฏิบัติศาสนกิจแต่อย่างใด

พื้นที่และการให้ความหมาย

ในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ที่มีสถานภาพแตกต่างกัน และการให้ความหมายและการตีความต่อพื้นที่ต่างๆ เหล่านั้นในเชิงสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันไป

1. มัสยิดในฐานะสัญลักษณ์ของการยอมรับ: เพราะเห็นจึงเชื่อ เพราะเชื่อจึงเห็น (Seeing is Believing)

การปรากฏอัตลักษณ์ความเชื่อในพื้นที่สาธารณะ กลายเป็นประเด็นโต้แย้งในสังคมประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมประชาธิปไตยในภาคพื้นยุโรป ซึ่งยึดถือหลักการแยกเรื่องการเมืองและการศาสนาออกจากกัน (secular state) ภายใต้ข้อโต้เถียงเรื่องอะไรคือการแยกศาสนาออกจากการเมืองและอะไรคือความเท่าเทียมและเสรีภาพของพลเมืองในการนับถือศาสนา การตระหนักถึงพื้นที่ส่วนตัว (private) กับพื้นที่สาธารณะ (public) ก็ปรากฏออกมาเช่นกัน การมองเห็นศาสนสถานหรือได้ยินเสียงอาซานจาก

มัสยิดของชาวมุสลิมในชุมชน อาจถูกแปลความหมายไปถึงการขยายตัวของอำนาจทางศาสนา ซึ่งแน่นอนว่าไปไกลเกินกว่าคำอธิบายเพื่อขอจัดตั้งศาสนาสถาน (มัสยิด) ซึ่งแสดงว่าการมองเห็นไม่ใช่แค่การเห็นด้วยสายตา ดังที่เวเบอร์ (Weber, 2013, pp. 312-313) ตั้งคำถามต่อการตอบสนองของนักการเมืองในประเด็นปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ที่เสนอโดยสื่อต่างๆ ว่ามีผลน้อยเพราะนักการเมืองมอง “ไม่เห็น” ใช่มั้ย และสรุปว่าการเห็นเกี่ยวข้องกับความเชื่อเดิมที่มีอยู่แล้วในแต่ละคน ขณะที่เบอร์เกอร์ (Berger, 2012, pp.19-47) ได้สรุปงานเขียนของเอ็ดเวิร์ด ที. ฮอลล์ (Edward T. Hall) ที่กล่าวถึงการมองเห็นว่ามีผลจากวัฒนธรรมเดิมดังที่คนในสังคมตะวันตกจะมองไปที่วัตถุมากกว่าสังคมของญี่ปุ่นที่มุ่งให้ความหมายพื้นที่โดยรวม โดยเขาสรุปว่า “พวกเรามีดวงตาเหมือนกันแต่เราเห็นแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม” (Berger, 2012, p.20) นอกจากนั้นการมองเห็นเกี่ยวข้องกับการรับรู้ที่มีกระบวนการที่ผูกโยงอย่างลึกซึ้งกับความคาดหวังและการปรับตัวต่อสถานการณ์ การรับรู้ทางสายตาจึงเป็นการตระหนักรู้ในจิตใจ (Seeing is Believing) ซึ่งสะท้อนได้ 2 ประเด็นคือ 1) การมองเห็นของเราเกี่ยวข้องกับการที่เราว่าสิ่งนั้นมีอยู่และ 2) การมองเห็นทำให้ “แน่ใจ” ในความเป็นจริงของสิ่งที่เกิดขึ้น เพราะมองเห็นด้วยดวงตาของตนเอง นอกจากนั้นการมองเห็นยังเกี่ยวข้องกับการส่งข้อความ (massage) ของผู้ส่งสาร (Signifier: Marker) กับการให้ความหมาย (Signified : Meaning) อันทำให้ “การทำให้เห็น” อาจมีความหมายของข้อความบางอย่างที่ส่งออกสู่ “ผู้ที่เห็น” แต่การเข้าใจในความหมายของสิ่งที่เห็นนั้นตัวผู้ส่งสารไม่อาจควบคุมได้

ท่ามกลางความขัดแย้งเกี่ยวกับการปรากฏของมัสยิดในชุมชน จึงมีมิติที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดความหมายของมัสยิดให้เป็นมากกว่าการเป็นแค่ศาสนาสถาน ตัวอย่างคือการพยายามของชาวมุสลิมในฝรั่งเศสที่ทำให้มัสยิดเป็นศูนย์วัฒนธรรม ขณะที่ในเบอร์มิงแฮมมีการสื่อความหมายให้มัสยิดสะท้อนถึงการเป็นเมืองที่ลึกลับหวัดวัฒนธรรม ซึ่งใกล้เคียงกับการอธิบายกิจกรรมของมัสยิดในพื้นที่อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่เปิดเป็น

ศูนย์ศึกษาวัฒนธรรมอิสลามในพื้นที่เกี่ยวกับการเป็นศาสนสถาน นอกจากนี้ยังพบว่าการปรากฏมัสยิดยังเป็นการแสดงออกถึงการยอมรับว่ามีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามอยู่ในพื้นที่อย่างเป็นทางการ ความหมายของมัสยิดในมิตินี้จึงเป็นสัญลักษณ์ของการปรากฏความหมายของการยอมรับสถานะที่เท่าเทียมกับศาสนิกในศาสนาอื่นๆ ในพื้นที่ที่ถูกมองว่าไม่เคยมีการปรากฏตัวของชาวมุสลิมมาก่อน ดังการตอบคำถามถึงการจัดตั้งบาแลแทนมัสยิดในจังหวัดน่านว่า “ถ้าไปเข้าที่ท่าบาแลอย่างเดิม ใครจะเห็นเรา ก็จะเหมือนเดิมคือไม่มีการยอมรับว่ามีมุสลิมในพื้นที่”

2. มัสยิด : สัญลักษณ์ที่ถูกตีความหมาย

ทั้งการศึกษาของเวเบอร์และฮอลล์ (Weber, 2013, pp. 312-313; Berger, 2012, pp.19-47) แสดงให้เห็นว่าการสร้างมัสยิดของชาวมุสลิมชุมชนหนึ่งๆ สามารถถูกตีความหมายไปตามความเชื่อของแต่ละบุคคล อันเป็นถูกกำหนดจากปัจจัยทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในกรณีศึกษาของชุมชนที่ต่อต้านการสร้างมัสยิด ความหมายของการปรากฏของมัสยิดในพื้นที่ที่ถูกขยายออกไปมากกว่าการเป็นศาสนสถาน โดยผ่านการจ้องมองวิถีปฏิบัติของชาวมุสลิม เช่น “ชาวบ้านบอกว่าเห็นพาเด็กวัยรุ่นแต่งชุดพวกเขาไปแถวเข้าไปในป่า ไปทำอะไรก็ไม่รู้ ชาวบ้านเดินผ่านถามก็ไม่ตอบ” (คุณสุบิน, 2560) คำบอกเล่าดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของความไม่เข้าใจ และการจับจ้องกลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรมที่เข้ามาในพื้นที่ หรือความกังวลโดยแอบอิงกับปรากฏการณ์ความรุนแรงในต่างพื้นที่ เช่น เราดูชาวนะเราไม่ค่อยรู้จักอิสลามหรอก แต่ดูชาที่บ้านพวกเขาอยู่กันนะ บ้านพวกเขามีแต่เรื่องต่อสู้ดูพวกเขาทำร้ายกันบ่อยๆ คนตายมากมาย และไม่จบกันสักทีเราไม่ได้บอกว่าคนเขาดีหรือไม่ดีนะ แต่ถ้ามาสร้างมัสยิด คนไม่ดีอาจปะปนมา บ้านเราก็จะอันตรายไปด้วย” (คุณกุหลาบ, 2560)

ในแง่นี้ความหมายของมัสยิดจึงมิได้หยุดนิ่งที่การเป็นศาสนสถานเท่านั้น เพราะได้ถูกผนวกเอาความไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมอิสลามของประชาชน

ในพื้นที่เข้ากับข่าวความรุนแรงที่ปรากฏผ่านสื่อต่างๆ ทำให้การปรากฏของมัสยิดเปลี่ยนพื้นที่ของชุมชนจากพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมเดียว มีกิจกรรมเฉพาะกลุ่มคนในพื้นที่หรือญาติมิตรที่คุ้นเคย ให้กลายเป็นพื้นที่เปิดให้คนภายนอกที่ไม่เป็นที่รู้จักเข้ามาดำเนินกิจกรรมในชุมชน

การต่อต้านและเงื่อนไขของการอยู่ร่วมกัน

เนื่องจากการต่อต้านเป็นพลังที่กระทำในทิศทางตรงข้ามกับอำนาจที่กระทำเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่างหรือการปฏิเสธที่จะยอมรับบางสิ่ง การต่อต้านจึงมีความตึงเครียดเป็นกรอบคิดกว้างๆ และถูกจำกัดให้แคบลงด้วย “ความกลัว” (Aikins, 2013) ขณะที่ความคุ้นเคยเป็นกระบวนการทางจิตวิทยาสังคม ส่วนความไม่คุ้นเคยมาจากความตึงเครียดที่เกิดจากความแปลกหน้า ซึ่งความคุ้นเคยจะดำรงอยู่ควบคู่กับความไม่คุ้นเคย และผลักดันให้เกิดการต่อต้านเมื่อบุคคลหรือชุมชนรู้สึกว่าต้องเผชิญหน้ากับความไม่คุ้นเคยและเกิดความรู้สึกว่าถูกคุกคาม มีความไม่มั่นคงและไม่ปลอดภัย

1. การต่อต้าน: ความกลัวกับความไม่คุ้นเคย

จากกรณีศึกษาในพื้นที่ที่มีการต่อต้านการสร้างมัสยิด ได้เปิดเผยให้เห็นความไม่คุ้นเคยต่อวัฒนธรรมอิสลามของประชาชนในพื้นที่คือสาเหตุของการต่อต้านการสร้างมัสยิด ซึ่งอาจจะย้อนผ่านคำบอกเล่าของหนึ่งในชาวบ้านที่เข้าร่วมในการต่อต้านการสร้างมัสยิดที่ว่า “เราตั้งเต็นท์อยู่ตรงนั้น (ชี้ไปที่ปากซอยทางเข้าไปยังพื้นที่ที่จะก่อสร้างมัสยิด) เราตั้งเต็นท์อยู่ 2 วันเราเอาอาหารมาทำกินกันที่นั่นเรากลัวว่าเขาจะไม่ฟังเราเราสั่งหมูตัวเป็นๆ มามัดไว้ถ้าพวกเขาไม่ฟังเราเราจะฆ่าหมูขว้างใส่เลย แต่พวกเขาไม่มา” นอกจากนั้น ยังพบถึงอิทธิพลของสื่อที่มีผลต่อคำอธิบายของประชาชนในพื้นที่ด้วยว่า “ที่สำคัญพวกเขาใช้ชีวิตเคร่งครัดกับศาสนาเขามาก ศาสนาเขามีข้อห้ามพวกไม่ให้มีหมา ไม่กินหมู ขณะที่พวกเราเลี้ยงหมา เลี้ยงหมู และเราเลี้ยงมาแบบปล่อยมันวิ่งตามสบายจะเฟ้นผ่านเข้าออกบ้านไหนก็ไม่มีใครว่า เดียว

เขามาอยู่มาเดินเข้าซอยนี้แล้วหมาพวกเราไปยุ่งกะเขา ไปในมัสยิดพวกเขา
จะทำัยเดียวก็มีปัญหากันแล้วบ้านข้างๆ โน้นก็เลี้ยงหมูอยู่ใกล้นิดเดียวจะทำ
ัยกัน จะต้องเลิกเลี้ยงเหร มันต้องกระทบความเป็นอยู่พวกเราแน่ แล้วพอ
ผิดใจกับเขา ก็กลายเป็นผิดใจกับทั้งหมดพูดอะไรก็ได้ เห็นที่ภูเก็ตใหม่”
(คุณประจวบ, 2560)

คำกล่าวที่ตรงไปตรงมาเหล่านี้ไม่เพียงแต่บ่งบอกถึงความกลัวและ
กังวล อันเป็นความกลัวต่อการถูกละเลยในเสียงของเขา ที่พยายามสื่อถึง
ความกังวลในความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนของตนเอง ยิ่งไปกว่า
นั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงความ “ไม่รู้จักร” วัฒนธรรมอื่นที่กำลังมาปรากฏขึ้น
หลังบ้านของพวกเขาอีกด้วย ดังเช่นการที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ยกเหตุการณ์
ที่มีกลุ่มวัยรุ่นไปปาสังของสโมสรแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต หลังจากที่มี
การไปขอให้ลดความดังของเสียงอาซาน ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่อื่นมา
เป็นเหตุผลประกอบการกังวลของการมีมัสยิดในชุมชน หากอ้างอิงตาม
แนวคิดของความไม่คุ้นเคยย่อมถือว่าความกังวลดังกล่าวไม่ใช่อาการของ
“การเกลียดกลัว” โดยอคติ แต่เป็นเพียง “ความกลัว” ต่อความเปลี่ยนแปลง
ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน หรือการกลัวที่จะต้องรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นใน
อนาคต ซึ่งอาจสร้างความตึงเครียดและนำไปสู่การต่อต้านได้

อย่างไรก็ตาม ในเมื่อมิใช่ความเกลียดกลัวโดยอคติต่อชาวมุสลิม การ
ต่อต้านการสร้างมัสยิดจึงไม่บานปลายไปมากกว่าการแสดงออก เพราะเมื่อ
มีการชี้แจงเรื่องสิทธิตามกฎหมายในการจัดซื้อที่ดินและปลูกสร้าง ประชาชน
ที่เป็นผู้ร่วมการต่อต้านท่านหนึ่งได้อธิบายว่า “สิทธิตามกฎหมายคือซื้อที่และ
สร้างบ้าน ไม่ใช่สร้างศาสนสถาน” ซึ่งหมายความว่าสาเหตุของการต่อต้าน
การสร้างมัสยิดไม่ได้เกิดจากการที่มุสลิมเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ กล่าว
อีกนัยหนึ่งคือการมีคนมุสลิมเข้ามาอาศัยในชุมชนไม่ได้รับการต่อต้านจาก
คนในพื้นที่แต่อย่างใด

2. เงื่อนไขของการอยู่ร่วมกัน: การแปรเปลี่ยนความไม่คุ้นเคยให้เป็นความคุ้นเคย

ปัจจัยที่ขาดที่สร้างเงื่อนไขให้เกิดการอยู่ร่วมกัน คือการจัดการกับความกลัว ซึ่งสามารถทำได้โดยการแปรเปลี่ยนความไม่คุ้นเคยให้เป็นความคุ้นเคย จากกรณีศึกษาในพื้นที่ที่ไม่มีการต่อต้านการสร้างมัสยิดในอำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่า มีเงื่อนไขของการอยู่ร่วมกันโดยการแปรเปลี่ยนความไม่คุ้นเคยให้เป็นความคุ้นเคยที่แตกต่างกันอย่างน่าสนใจในพื้นที่ศึกษาทั้ง 2 ชุมชน ได้แก่ การสร้างสายใยของการอยู่ร่วมกัน และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งอาจส่งผลต่อความยั่งยืนของการอยู่ร่วมกันในอนาคตได้ กลไกการทำงานในระดับชุมชนที่ทำงานแตกต่างกันมีความเป็นมาจากประวัติศาสตร์การก่อตัวของชุมชนแตกต่างกันด้วย

2.1 เครือข่ายสายใยทางสังคม ในอำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประวัติศาสตร์การสร้างชุมชนมุสลิมในอำเภอแม่ลาน้อยเกิดจากการเข้ามาสร้างประโยชน์เชิงสังคมผ่านระบบการศึกษา คนมุสลิมคนแรกที่เข้ามาตั้งรกรากในอำเภอแม่ลาน้อยมีอาชีพรับราชการครูและได้รับมอบหมายให้เข้ามาดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ การดำรงชีวิตของอาจารย์และครอบครัวก็ดำเนินไปอย่างเรียบง่าย ไม่แสดงตัวในพื้นที่สาธารณะอย่างชัดเจน แต่ชาวบ้านรับทราบว่าเป็นคนมุสลิม มีความเชื่อที่แตกต่างจากชุมชนแม่ลาน้อยที่นับถือพุทธศาสนา การปฏิบัติศาสนกิจของชาวมุสลิมในอำเภอแม่ลาน้อยก่อนจะมีการสร้างมัสยิดได้ใช้พื้นที่ในบ้านของอาจารย์ท่านนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างคนมุสลิมกับคนพุทธในอำเภอแม่ลาน้อยจึงอยู่บนฐานการเคารพนับถือในฐานะครู ตลอดช่วงชีวิตของการรับราชการได้ผลิตลูกศิษย์จำนวนมากจึงไม่มีปัญหากับการดำเนินชีวิตและมีปฏิสัมพันธ์กับคนท้องถิ่น ปัจจุบันมีคนมุสลิมในอำเภอแม่ลาน้อยอยู่ 30 หลังคาเรือน การสร้าง

มัสยิดดาริสลามขึ้นในอำเภอแม่ลาน้อย ไม่ได้สร้างปัญหาให้กับคนที่มัสยิดอาศัยอยู่ใกล้กับมัสยิด เพราะ คนที่ชักนำมาซื้อที่ดินเพื่อการสร้างมัสยิดก็มีบ้านใกล้กับสถานที่ก่อสร้าง ขณะที่ชาวบ้านในระแวกนั้นก็มองว่า “เขาก็ทำอะไรของเขา ไม่ได้มายุ่งกับเรา” แต่การเกิดขึ้นของมัสยิดในแม่ลาน้อยกลับสร้างความไม่สบายใจในตอนแรกภายในกลุ่มชาวมุสลิมด้วยกันเอง ดังที่ชาวมุสลิมรุ่นแรกๆ กล่าวว่า “เขาจะสร้างก็ไม่ได้มาบอก ไม่ได้มาปรึกษา เขาคูยกันเป็นราชการ มาซื้อที่แล้วสร้างเลย แต่ต่อมาภายหลังเขาก็มาขอโทษนะ เราเลยเลิกการจัดในบ้านเราไปใช้ที่นั่น”

นอกจากนี้ประวัติศาสตร์ความเป็นอยู่ของชาวมุสลิมในพื้นที่แห่งนี้มีมายาวนาน และการสร้างความสัมพันธ์กับศาสนาอื่นในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามแนวทางของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีสถานที่ตั้งในอำเภอแม่สะเรียง ที่อยู่ติดกับอำเภอแม่ลาน้อย นั่นคือ การดำเนินการของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน มุ่งเน้นการทำให้มัสยิดเป็นศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมอิสลาม เพื่อเปิดตัวเองเพื่อให้ศาสนาอื่นเข้าเรียนรู้ความเป็นอิสลาม ทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุ และเด็ก เช่น การให้ผู้สูงอายุเข้ามาศึกษาเรื่องศาสนาอิสลามในมัสยิด การจัดการวันเด็กโดยให้เด็กๆ ชาวมุสลิมชวนเพื่อนต่างศาสนามางานวันเด็ก ซึ่งมีเกณฑ์เบื้องต้นว่าเด็กมุสลิม 1 คน ต้องชวนเพื่อนมา 2 คน รวมทั้งประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดก็ให้ความจริงจังกับสร้างความสัมพันธ์กับศาสนาอื่น เช่น การไปมหาสุและเยี่ยมเยียนผู้นำสงฆ์ระดับเจ้าคณะอำเภอ การนำชาวมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมตามความเชื่อของผู้คนในพื้นที่ ทั้งวันวิสาขบูชาและวันสำคัญอื่นๆ ของพุทธศาสนา นอกจากนั้น ยังมีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานท้องถิ่น เมื่อเทศบาลต้องการติดโคมไฟตามถนน ในระยะแรกจะเว้นช่วงตรงมัสยิดไว้ แต่ต่อมามัสยิดก็ยินดีให้มาติดโคมไฟก็ทำให้เกิดความประทับใจต่อชาวบ้านและเจ้าหน้าที่มาก

เมื่อมีการปรากฏของมัสยิดในแง่กายภาพ (สถานที่) ถือเป็นสิ่งปลูกสร้างที่ถูกจัดวางในพื้นที่ใหม่ แต่ก็กระทำการขึ้นในพื้นที่ที่ผ่านช่วงเวลาของการปรากฏตัวของคนมุสลิมมาเป็นเวลานาน เนื่องจากมัสยิดดาริสลาม ในอำเภอแม่ลาน้อย

สร้างในพื้นที่ที่มีชุมชนมุสลิมเดิม แต่เกิดขึ้นจากริเริ่มของชาวมุสลิมที่เข้ามาอยู่ในภายหลัง ด้วยเงื่อนไขที่ชาวบ้านแม่ลาน้อยมีความคุ้นเคยกับการมารวมตัวของชาวมุสลิมเพื่อทำกิจกรรมทางศาสนาอยู่แล้ว การแปลความหมายของมัสยิดจึงถูกเปรียบเทียบกับการสร้างวัด แม้ว่าได้มีการบอกเล่าถึงความไม่พอใจของผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียง แต่เรื่องเล่านี้ก็ถูกผูกโยงกับประเด็นเรื่องผลประโยชน์ในการขายพื้นที่ให้ทางมัสยิด ความแนบแน่นของคนพุทธและมุสลิมในแม่ลาน้อยได้ถูกบอกเล่าผ่านพิธีกรรมเมื่อเปิดมัสยิดที่มีคนทุกศาสนามาร่วมงานรวมทั้งพระสงฆ์ โดยปรากฏเป็นของที่ระลึกที่เจ้าคณะอำเภอมอบให้เนื่องในพิธีเปิดมัสยิด ซึ่งเป็นนาฬิกาแขวนผนังที่ยังถูกติดตั้งไว้ในห้องละหมาดของมัสยิด

การปรากฏในพื้นที่สาธารณะของคนมุสลิม เนื่องด้วยมีการตั้งถิ่นฐานที่ยาวนานของครอบครัวชาวมุสลิมรุ่นแรกๆ ในพื้นที่แม่ลาน้อย จึงทำให้ได้รับการยอมรับจากคนพื้นถิ่น ลูกชายคนหนึ่งของครอบครัวนั้นได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งก็เข้าร่วมกับทุกกิจกรรมที่ศาสนาต่างๆ จัดขึ้นในชุมชน ความกลมกลืนและปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงสร้างความคุ้นเคย มีการเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างผ่านเวลาทำให้ “ไม่มีความกลัว” หรือ “ไม่ปรากฏความเป็นอื่น” แม้จะได้รับข่าวความรุนแรงที่ปรากฏในพื้นที่สื่อสาธารณะต่างๆ ก็ถูกลดทอนความสำคัญลง เพราะชาวมุสลิมที่มีความคุ้นเคยกันถูกระบุว่า “ไม่เห็นเป็นอย่างนั้น”

ทั้งนี้ คุณสุริยา ประธานคณะกรรมการอิสลามจังหวัดแม่ฮ่องสอน เล่าว่า เพราะตระหนักในอิทธิพลของสื่อที่ส่งผ่านข่าวสารในเรื่องความรุนแรงที่เกิดขึ้นในที่อื่นๆ ทำให้ต้องทำงานเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนาอิสลามให้กับคนในพื้นที่มากขึ้น และต้องการให้เด็กๆ ทุกศาสนาได้เรียนรู้วัฒนธรรมอิสลาม เพื่อจะได้เกิดความเข้าใจและยังคงการอยู่ร่วมกันต่อไปได้ ในแง่นี้มัสยิดได้ถูกทำให้เป็นสถาบัน โดยมัสยิดญามีอาตุลอิสลาม มัสยิดกลางในอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้นแบบของมัสยิดที่ไม่ได้ดำเนินกิจกรรมในฐานะสถาบันทางศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ถูกสร้างให้เป็น

ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมอิสลามและชาติพันธุ์มุสลิมล้านนาตะวันตก (บริหารกลุ่มแม่น้ำสาละวิน) โดยการริเริ่มของประธานคณะกรรมการอิสลาม จังหวัดแม่ฮ่องสอน และการสนับสนุนของเทศบาลอำเภอแม่สะเรียง องค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ภายใต้ความเชื่อที่ว่า “การรู้จักกันจึงจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบได้” ในมิติของการทำให้มัสยิดมีความหมายอื่นนอกจากการเป็นสถาบันทางศาสนา ทำให้คุณลักษณะของพื้นที่เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ “ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมอิสลามและชาติพันธุ์มุสลิมล้านนาตะวันตก” ย่อมทำให้พื้นที่ที่มีสิ่งปลูกสร้างที่มีสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมอิสลามปรากฏกลายเป็นพื้นที่ที่เปิดสำหรับ “ใครก็ได้” ที่สนใจศึกษาวัฒนธรรมอิสลาม และชาวมุสลิม “เราตั้งใจให้เป็นที่ทำให้การศึกษา ดังนั้น ใครสนใจอยากรู้จักอิสลาม เดินเข้ามาเลย นัดหมายมาผมจะได้อยู่อธิบายให้ฟัง จะกี่คนก็ได้” (คุณสุรียา, 2560) อย่างไรก็ตาม มัสยิดดาริสลามในอำเภอแม่ลาน้อย ยังไม่มีสถานะความเป็นสถาบันอื่นนอกเหนือจากสถาบันทางศาสนา รวมทั้งยังมีข้อจำกัดในการมีอิทธิพลประจำอยู่

2.2 เศรษฐกิจและการเมือง ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

การเกิดขึ้นของมัสยิดอาบูบัวร์ (ฮาฟิส) ในพื้นที่อำเภอแม่สายหลังปี พ.ศ. 2554 อยู่บนเงื่อนไขสำคัญคือ เป็นการเกิดขึ้นบนพื้นที่ที่มีมัสยิดดั้งเดิมก่อสร้างอยู่แล้ว การปรากฏของมัสยิดใหม่จึงไม่ใช่เรื่อง “ความเป็นอื่น” มัสยิดในอำเภอแม่สายมีก่อสร้างขึ้นใหม่ปรากฏทั้งในรูปของมัสยิดและโรงเรียนและบาแล โดยพื้นที่ก่อสร้างจะอยู่ใกล้เคียงกับที่พักอาศัยของชุมชนมุสลิม การอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาในอำเภอแม่สาย วางอยู่บนฐานปฏิสัมพันธ์ การเศรษฐกิจการค้าและการเมือง ความรู้สึกไม่เห็นด้วยกับการก่อสร้างมีไหลเวียนอยู่ในชุมชนแต่ไม่สามารถก่อรูปว่าเป็นการเคลื่อนไหวต่อต้านได้ เพราะจะกระทบการค้าเงินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังคำบอกเล่าที่ว่า “เขาสร้างกันเยอะ สร้างขึ้นใหม่ มีชาวบ้านชาวช่องเขามาปรึกษาเหมือนกันว่า มันเกิดเยอะ ไม่ใช่แค่ในเมืองจะอย่างไรดี แต่คนแม่สายเป็นใครหละ เป็นพ่อค้า เขาไม่สนใจหรอก เขาขายของอย่างเดียว”

ขณะเดียวกันคนมุสลิมส่วนหนึ่งได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสังคม ผ่านการเป็นอาสาสมัครในกลุ่มต่างๆทำงานสาธารณะร่วมกับศาสนาอื่น เข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรมของศาสนาอื่น จนได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำชุมชน แต่มีคำบอกเล่าจากพระสงฆ์ว่า “เขาพยายามจะลงสมัครรับเลือกตั้งนะ แต่อามาไม่ยอม อามาเรียกทีมเขามาคุย เลยยุติไป” คำบอกเล่าจากพระสงฆ์เช่นนี้ นอกจากจะยืนยันการมีอยู่ของความไม่พอใจต่อชาวมุสลิมแล้ว ยังยืนยันถึงการยอมรับของชาวบ้านแม้สายบางส่วนต่อการดำเนินชีวิตในพื้นที่สาธารณะไปพร้อมกัน ดังนั้นเงื่อนไขที่คำจูนการอยู่ร่วมกันของความต่างศาสนาในอำเภอแม่สาย จึงเป็นกลไกทางเศรษฐกิจและการเมือง

สรุป

การศึกษาปรากฏการณ์ต่อต้านการสร้างมัสยิดของชุมชนในภาคเหนือ ได้เปิดพื้นที่ให้เกิดข้อถกเถียงถึงประเด็นใช้แนวคิดร่วมระดับสากลคืออาการเกลียดกลัวอิสลาม ซึ่งหมายถึงการเป็นปฏิปักษ์ การไม่ชอบหรือกลัวต่ออิสลามโดยปราศจากเหตุผลต่อศาสนาอิสลามหรือคนมุสลิมมาอธิบายการเคลื่อนไหวในระดับชุมชนว่า ขณะที่อาการเกลียดกลัวอิสลามได้เปิดเผยอคติและความเป็นศัตรูต่อชาวมุสลิม อาการเกลียดกลัวอิสลามก็ได้บดบังพลวัตรของการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างศาสนาที่เกิดขึ้นในชุมชนอันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจและความคุ้นเคยระหว่างกัน

ชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือของไทยเคลื่อนไหวต่อต้านด้วยเงื่อนไขต้องการหาคำตอบจากความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ของพวกเขา เมื่อเสียงของพวกเขาถูกปฏิเสธจากระบบราชการและข้อกฎหมายสิ่งที่ชุมชนรู้สึกคือ พวกเขาไม่ได้รับความเป็นธรรม เป็นคนส่วนใหญ่ในพื้นที่กลายเป็นคนชายขอบต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตัวเอง การอธิบายการเคลื่อนไหวต่อต้านในชุมชนภาคเหนือของประเทศไทยว่าเป็นอาการของการเกลียดกลัวอิสลามได้บดบังพื้นที่ของการถกเถียงเพื่อจัดการกับความรู้สึกกังวลจากความไม่คุ้นเคยนั้นยอมทำให้ผู้ที่เคลื่อนไหวต่อต้านการสร้างมัสยิดถูกขับออกจากพื้นที่ที่พวกเขาคุ้นเคย และเมื่อประกอบกับพวกเขาไม่สามารถอธิบายความไม่

คุ้นเคยกับการตีความหมายของมัสยิดที่ปรากฏได้และเลือกที่จะอธิบายผ่านปรากฏการณ์ที่สื่อนำเสนอ คำอธิบายของพวกเขาก็ได้วกกลับไปสนับสนุนอาการของการเกลียดกลัวอิสลามซึ่งยิ่งทำให้พวกเขาถูกผลักออกไปมากขึ้น ซึ่งเท่ากับ การปิดประตูของการสร้างความคุ้นเคยโดยสมัครใจและเต็มใจที่จะอยู่ร่วมกันโดยปราศจากการจับจ้องและไม่ไว้วางใจตลอดไป

การอธิบายการต่อต้านการสร้างมัสยิดผ่าน “ความไม่คุ้นเคย” แทนกรอบของ “อาการเกลียดกลัวอิสลาม” จะนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กับทุกกลุ่มในการแก้ไขปัญหาการต่อต้านการสร้างมัสยิดด้วยเหตุผลสำคัญคือ (1) คำอธิบายสาเหตุที่ประชาชนในชุมชนพื้นที่ที่มีการต่อต้านการสร้างมัสยิดในจังหวัดน่านและจังหวัดเชียงรายออกมาต่อต้านการสร้างมัสยิดจะวางอยู่บนฐานความกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการได้รับข่าวสารซึ่งจัดวางความรุนแรงกับอิสลามไว้คู่กัน มิใช่การเกลียดกลัวอย่างปราศจากเหตุผล ในลักษณะดังกล่าวย่อมเปิดพื้นที่ให้การทำงานเพื่อลดความกังวลและการแยกแยะข้อเท็จจริงของการเกิดความรุนแรงในบางพื้นที่ได้ (2) การรับรู้และความเข้าใจต่อมัสยิดและการปฏิบัติศาสนกิจของชาวมุสลิมของประชาชนในพื้นที่ปราศจากการทำความเข้าใจโดยสิ้นเชิงรวมทั้งปราศจากการเตรียมชุมชนให้เข้มแข็งต่อความเป็นพหุวัฒนธรรมดังที่ ศ.ดร.จรัญ มะลูลีมได้อธิบายว่าอาการเกลียดกลัวอิสลามเป็นเพียงอาการแสดงของความอ่อนแอของสังคมพหุวัฒนธรรม (จรัญ มะลูลีม, 2559) การทำงานกับเรื่องการต่อต้านการสร้างมัสยิดในระยะยาวจึงต้องเป็นการเตรียมชุมชนให้รองรับความหลากหลายและความเป็นพหุวัฒนธรรมมิใช่เพียงการสร้างและบังคับใช้กฎหมายเท่านั้น (3) การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความต่างต่างนั้น ความคุ้นเคยกับความแตกต่างเป็นสิ่งที่ชุมชนสามารถสร้างขึ้นได้ผ่านกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง ประเด็นนี้ย่อมต้องการเวลาและการทำให้ปรากฏให้รับรู้อย่างสม่ำเสมอ สร้างความพึงพาระหว่างกันภายในชุมชนจะกลายเป็นเกราะป้องกันกระแสจากภายนอกได้

เอกสารอ้างอิง

- Allievi, Stefano. (2010). Mosques in Europe: Real problems and false solution. In Mosques in Europe: Why a solution has become a problem. Stefana Allievi (Editor). **NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe**. London: Alliance Publishing Trust.
- Allievi, Stefano. (2009). Conflicts over Mosques in Europe Policy issues and Trends. Stefana Allievi (Editor). **NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe**. London: Alliance Publishing Trust.
- BBC.(2016). Swiss anger at Muslim handshake exemption in Thermal school. Retrieved from www.bbc.com/news/world-europe-35967349
- Berger, Arthur Asa, (2012). **Seeing is Believing : An Introduction to Visual Communications**. (4th Ed.). New York : McGraw-Hill.
- Dodd, Savannah D. (2015). **The Structure of Islam in Switzerland and the Effects of the Swiss Minaret Ban**. **Journal of Muslim Minority Affair**. Retrieved from [http:// dx.doi.org/10.1080/13602004.2015.1007665](http://dx.doi.org/10.1080/13602004.2015.1007665).
- จังหวัดน่าน. **ประวัติศาสตร์น่าน**. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2560,สืบค้นจาก www.nan.go.th
- Nan Province. **Nan History**. Retrieved June 25, 2017, from www.nan.go.th (in Thai).
- จรัญ มะลูลีม. (2559). Islamophobia : เรียนรู้ ลบเลือนความหวาดระแวง. กรุงเทพฯ: มติชน.
- Maluleem, Jaran. (2016). Islamophobia: Learning to Understanding. Bangkok: Matichon. (in Thai).
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. (2552). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: จากหลอมรวมเป็นหนึ่ง สู่ผสมผสานพันทาง. **ความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรมในมนุษยศาสตร์**. กรุงเทพฯ: วิภาษา.

Pattrakulvanit, Chusak. (2009). Multicultural : From fluxed unity to integrated diversity. **Multi-sociocultural in Anthropology**. Bangkok: Vibhasa. (in Thai).

ชูศักดิ์ วิทยาภัก และคณะ. (2546). ประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อการเข้าถึงทรัพยากรของคนเมืองน่าน. รายงานการวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ.

Pattrakulvanit, Chusak, (2003). **History of the contestation for access to Resources of Nan People**. Research report of The Thailand Research Fund. Bangkok. (in Thai).

เทศบาลแม่สาย. (2554). วิดีทัศน์ประวัติอำเภอแม่สาย. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2560, สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch>.

Mae Sai Municipality. **History of Mae Sai, video**. Retrieved June 25, 2017, from <https://www.youtube.com/watch>. (in Thai).

ประชาไท. (2559). **Islamophobia และการเมืองของความกลัวในมุมมองของชัยวัฒน์ สถาอานันท์**. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2560, สืบค้นจาก <http://prachatai.com/journal/2016/08/67374>.

Prachathai. (2016). **Islamophobia and The politics of fear in Chaiwat Satha-Anan's view**. Retrieved June 25, 2017, from <http://prachatai.com/journal/2016/08/67374> .

ประชากร. (2558). **อ่านความคิด สุชาติ เศรษฐมาลินี เมื่อมุสลิมอีกน่าน**. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2560, สืบค้นจาก http://www.prachatham.com/article_detail.php.

Prachatham. (2015). **Suchart Setthamalinee's thought , Mulim love Nan**. Retrieved June 25, 2017, from http://www.prachatham.com/article_detail.php.

ศูนย์ข้อมูลอำเภอ. (2554). **ประวัติแม่สาย**. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2560, สืบค้นจาก <http://www.amphoe.com>.

Amphoe Information Center. (2011). **Mae Sai History**. Retrieved June 25, 2017, from <http://www.amphoe.com>.

ผู้จัดการออนไลน์. (2554). ยองตันตระกูลคนลำพูน กับตัวตนอันเป็นวิถีเอกลักษณ์. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2560, สืบค้นจาก www.manager.co.th.

Manager online. (2011). **“Yawng” Lampoon’s ancestor people and their identities**. Retrieved June 25, 2017, from www.manager.co.th.

พระชายานันทมุนี. (2559). มุลพระพุทธรศาสนาในนครเมืองน่าน. วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เฉลิมพระเกียรติ. **Journal of MCU Nan Review**. 1 (1). สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2560, สืบค้นจาก www.ojs.mcu.ac.th/index.php/mcu-nan/article.

Phra Chayanontamunee. (2016). The foundation of Buddhism in Nan Province. Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nan Buddhist College. **Journal of MCU Nan Review**. Retrieved June 25, 2017, from www.ojs.mcu.ac.th/index.php/mcu-nan/article.

มัสดิที่จดทะเบียนหลังแรก. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2560, สืบค้นจาก www.halalifemag.com.

The first registered mosque in Thailand. Retrieved June 25, 2017, from www.halalifemag.com.

มาลี ไพราชน และคณะ. (2546). รูปแบบการปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ กรณีศึกษาลุ่มแม่น้ำลาว อำเภอยางป่าเป้า จังหวัดเชียงราย. กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

Phirson, Malee, et al. (2003). **The Buddhism model of Local Education Reform, case study: Laos River Basin, Wiang Pa Pao District, Chiang Rai Province**. Research report of The Thailand Research Fund. Bangkok. (in Thai).

ความไม่คุ้นเคยกับการต่อต้านการสร้างมัสยิด...| ผนวดี สุพรรณจิตวนา

แม่ฮ่องสอน, จังหวัด. (2549). ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน.

แม่ฮ่องสอน: สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดแม่ฮ่องสอน.

Mae Hong Son Province. (2006). **Cultural History of Mae Hong Son Province.** Office of the Mae Hong Son Culture. Mae Hong Son Province.

รัชนี้ กาวี และคณะ.(2558). นิทาน ตำนาน ภูมินามและประวัติศาสตร์ : บทบาทหน้าที่ คุณค่าและ อัตลักษณ์ของชุมชนท่าผาป๋ม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2560, สืบค้นจาก <http://gs.nsrui.ac.th>.

Kawi, Ratchanee, et.al. (2006). **TALE MYTH TOPONYMY AND HISTORY: FUNCTION VALUE AND IDENTITY OF THAPHAPUM COMMUNITY IN MAELANOI, MAEHONGSON PROVINCE.**

Retrieved June 25, 2017, from <http://gs.nsrui.ac.th>.

รัศมี ชูทรงเดช, บรรณาธิการ. (2550). โครงการสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอ ปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

Shoocongdej, Rasmi. (2009). **Exploration and Sustainable Heritage Management in Pai-Pang Mapha- Khun Yuam Districts, Mae Hong Son Province.** Research report of The Thailand Research Fund. Bangkok. (in Thai).

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2548). โครงการประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น. เอกสารประกอบการนำเสนอผลงานวิจัยเรื่องเสียงจากสังคมชายแดน-ชายขอบ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

Valliphodom, Srisak. (2015). The Local History and Cultural Project. **The supporting document for research presentation “ The voices of marginal people.** The Thailand Research Fund. Bangkok. (in Thai).

ศักราช ฟาขาว. (2553). การปรับเปลี่ยนและการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2560, สืบค้นจาก www.research.culture.go.th/index.php/research/item/724-nt134.html

Fakho, Sakaraj. (2010). **Maintaining the Cultural Identity of the Tai Yai Community through Transitions in Mae Hong Son Province**. Retrieved June 25, 2017, from www.research.culture.go.th/index.php/research/item/724-nt134.html.

TAJ COOJ TAJ NAX. (2013). หนังสือ 50 ปีชุมชนแห่งความเชื่อเขตวัดนักบุญเปโตร แม่ลาน้อย. 27-28 ธันวาคม.

TAJ COOJ TAJ NAX. (2013). **50th Peter follower's community anniversary, Mae La Noi**. December 27-28, 2013.

